

^ Põlva Rahva Hariduse
Seltsi juugendlik puidust
maja ehitati annetuste toel
ja osalt talgukorras 1910.
ning rekonstrueeriti
1996. aastal. Hoone välisilme
kõige tähelepanuväärsemad
osad on peafassaadi veranda
koos trepiga ning saali
kõrged aknad. Hetkel asub
hoone põhikorrusel Põlva
keskraamatukogu, üla-
korrusel seltside jms ruumid.
(H. Pärdi 2021)

ALEVITE PÄRLEID

PÕLVA

Heiki Pärdi

(ETNOLOOG)

FOTOD: AUTORI KOGU

Nagu enamik Eesti aleveid, hakkas Põlva välja kujunema 19. sajandi teisel poolel. Orajõe käänaku (põlve) kohal Maarja kiriku ja kirikumõisa juurde tekkinud alevikku hakatigi nimetama Põlveks ehk Põlvaks.

20. sajandi algul tegutses Põlvas mitu seltsi: rahva-hariduse, tuletõrjute ja põllumeeste selts ning kauba-tarvitajate ühisus. Siinses kihelkonnakoolis õppis 80 last. Tööstustest oli suurim 35 töölisega villa-kraasimise, kangavanutamise ja riidevärvimistehas. Alevikus oli 5 poodi, sealhulgas raamatukauplus ning apteek. Rahvahariduse Selts oli 1910. aastal ehitanud omale esindusliku rahvamaja, millest sai aleviku pea-mine kultuurikeskus kuni 1991. aastani, mil valmis uus kultuurimaja.

1920. aastate algul (1922) oli Põlvas elumaju 50 ringis, neist 45 puust, ning elanikke 269. Uut hoogu andis aleviku arengule Tartu-Petseri raudtee valmimine 1931. aastal, mis möödus Põlvast paar kilomeetrit kirde pool. Koos jaamahoonetega hakkas selle lähe-dale tekkima uus asum, mis ajapikku sulandus kokku alevi vanema osaga.

Teise maailmasõja lõpus 1944. aastal sai Põlva keskosa tugevasti kannatada. Erilise hoo andis Põlva arengule aasta 1950, kui senine tagasihoidlik kiriku-küla muudeti väikerajooni keskuseks: 1934. aastal elas Põlvas 414 inimest, kuid 1950. aastal juba 776. Siin tegutsesid ja toimetasid kõik rajoonikeskusele ettenähtud asutused ja ettevõtted: partei rajooni-komitee, täitevkomitee kõigi oma osakondadega,

> Põlva Maarja kiriku 15. sajandi lõpul ehitatud vanast hoonest on alles läänesein koos torniga. (H. Pärdi 2021)

~ Vanale Põlvale iseloomulik ärklitega juugendlik elu- ja ärimaja (Kesk 22) on ehitatud 1910. aastail; aastail 1950–58 oli kasutusel keskkooli õppehoonena. (H. Pärdi 2021)

< Fotograaf Karl Bleieri 1910. aastail ehitatud juugendlik kahekorruseline elamu (Tuglase 4) on Põlva arhitektuuri-pärandi paremaid näiteid. (H. Pärdi 2021)

< Elumaja-ärihoone (Tuglase 5) on ehitatud ilmselt samal ajal kui K. Bleieri maja naabruses. Nõukogude ajal paiknes siin kohalik haigla. Renoveeritud 2000. aastail. (H. Pärdi 2012)

tarbijate kooperatiiv, haigla, apteek, keskkool, kultuurimaja, raamatukogu, kino jne. Suurematest ettevõtetest tegutsesid nõukogude ajal siin piimakombinaat, linavabrik, Põlva KEK, Põlva MEK, Põlva EPT. Aleviõigused sai Põlva huvitaval kombel alles 1961. aastal.

Alevi arhitektuurilist arengut on kõige rohkem kujundanud rajoonikeskuse staatus ning suuremad ettevõtted, kes tootmishoonete ehitamise kõrval pidid oma töötajatele kindlustama ka elamispinna. Paisjärvest lõunas, asula vanemas osas paikneb praegu haldus-, kultuuri- ja ärikeskus, raudteejaama-poolsesse linnossa on koondatud tööstus-, ehitus-, raudtee- ja laondusettevõtted. Sellele pandi alus juba nõukogude ajal, kui siin

◀ Kõrge murdkatusega elumaja 1920. aastast, kus praegu tegutseb projekteerimisbüroo AS Resand. (H. Pärdi 2012)

töötas kaks suurettevõtet – Eesti Põllumajandustehnika (EPT) Põlva Rajoonikoondis ja Eesti Kolhoosiehituse (EKE) Põlva kontor. Linnaõigused omistati Põlvale 1993. aastal. Elanike arvu senine tipp oli Põlvas aastal 1995, kui siin elas 7176 inimest. Viimase veerandsajandiga on see sarnaselt enamikule Eesti väikelinnadest nüüd tublisti langenud – 2020. aastal elas Põlvas veel 5205 inimest. Keskaegse kiriku kõrval on Põlva jaoks märgilise tähendusega ehitised kunagine haridusseltsi maja (1910), endine Põlva kolhoosi peahoone Mammastes (1975), kultuurikeskus (1991), haigla (1980) ning uusim – gümnaasiumi liginullenergia hoone (2016). Linna servas parkmetsas asub üle Eesti tuntud kultuuri paik – Intsikurmu laululava, mis valmis 1969. aastal, põles maha 2002. aastal, ent ehitati üles samal aastal.

› Põlvale iseloomulik suurem elu- ja ärimaja alevi keskel Võru ning Kesk tänava nurgal on ehitatud 1910.–20. aastail. (H. Pärdi 2021)

› Raudteejaama juures asuv ametnike elumaja (1930) on ehitatud ilmselt arhitekt Leon Johansonini projekti järgi. Renoveeritud 2000. aastail, algseid väikseruudulised akna- raamid on välja vahetatud lihtsamate vastu. (H. Pärdi 2021)

◀ Õdus nurgake Tuglase tänavas kolme kenasti korda tehtud majaga. (H. Pärdi 2012)

> Põlva modernistlik postkontor on ehitatud 1970. aastail. Teenindussaali seinal oli algselt Eve Loki metallist seinapannoo. Tagaküljele on hiljem ehitatud valgest silikaatkivist hooneosa. (H. Pärdi 2021)

< Kunagine EKP Põlva Rajoonikomitee hoone (Võru 1) on ehitatud Ilmar Laasi korduvprojekti järgi. Plaani järgi pidi saama stalinistliku väljakuansambli keskseks hooneks. Sisemuses leidub rohkelt stukkdekoori: rosetid, lae- ja sambakarniisid jne. Saalis on Elmar Kitse õlimaal „Rahvapidu Suures Taevaskojas“ (1959). Maja ees on Endel Taniloo fašismiohvrite mälestusmärk (1975). Praegu tegutseb siin Põlva muusikakool; lisaks kasutavad ruume pensioniamet, seltsid jms. (H. Pärdi 2021)

< 1950. aastail ehitatud korter-majas on hiljem paiknenud rajooni sõjakomissariaat, praegu kuulub Kaitseliidu Põlva malevale. (H. Pärdi 2021)

< 1969–1972 ehitatud kahekordsele modernistlikule elumajale annavad hoopis erisuguse ilme ühe Lõuna-Eesti krohvimeistri stukktehnikas kujundatud avapiirded ning kujundid: lõvi, lilleõis, Malta rist ja reljefidel taustal aastaarv. Samas laadis, sama meistri kujundatud on üks 1950. aastail ehitatud maja Antslas. (H. Pärdi 2021)

^ Praegu kontserni Tere Piim kuuluva Põlva Piimatööstuse hoonestikku on ehitatud mitmes järgus alates 1960. aastast, kõige suurem laienemine oli aastal 1982. (H. Pärdi 2021)

~ Modernistlikus laadis Intsikurmu laululava on ehitatud arhitekt V. Tšentropovi projekti järgi kaks korda. Esimene hoone, mis ehitati 1969, põles maha 1. mail 2002 ning taastati originaalprojekti järgi sama aasta novembriks. (H. Pärdi 2021)

< Endise Põlva kolhoosi keskusehoone Mammastes projekteeris arhitekt Vilen Künnapu 1970–1971, teistel andmetel 1972–1975. Funkstiilis hoones paikneb praegu Põlva Vallavalitsus ning Transpordiameti ja Keskkonnaameti Põlva esindused. (H. Pärdi 2021)

~ 1991. aastal valmis saanud suure ja esindusliku postmodernistliku kultuurikeskuse projekti autor on arhitekt Hans Kõll, sisearhitektid M. Alling ja P. Mudist. (H. Pärdi 2021)

1966. aastal rajati Orajõe orgu maaliline paisjärv, mis tublisti ilmestab siinset maastikku ning on kohalike inimeste jaoks tähtis puhkeala.

EV100 ruumiprogrammi „Hea avalik ruum“ raames kujundati 2018. aastal Põlva keskväljak, mille projekteerisid Stúdio 2 Arhitektid OÜ ja Keskkonnaprojekt OÜ ning ehitas valmis AS YIT Eesti.

Suur tänu lahke abi eest Lily Linnule.

KASUTATUD ALLIKAD

„Aasta“ kalender 1914.

Eesti 20. sajandi arhitektuuripärandi inventeerimine. Põlva maakond. Ingrid Ruudi 2009:

https://register.muinas.ee/ftp/XX_saj._arhitektuur/maakondlikud%20ylevaated/polvamaa/Polvamaa_ehitusparand.pdf

~ Põlva Gümnaasiumi uus hoone (2016) on Põlva esimene liginullenergia hoone. Projekti autor kohalik projekteerimisbüroo AS Resand. (H. Pärdi 2021)

< Puidufirma ArcWood uus hoone, projekteeris büroo Tüür Kadarik Arhitektid. Sai valmis 2016 ning tunnistati aasta parimaks puitehitiseks. (H. Pärdi 2021)